

Úryvek ze studie Jaroslavy Peškové: *Kacířské úvahy nad didaktikou jako empirickou vědou* (2004)

Připravit vychovatele pro jeho funkci znamená rozvinout schopnost vidět „předmět působení“ všestranným způsobem, rozumět podmínkám, v nichž pravděpodobně bude žít příštích 30 let (mít smysl pro „protenci“ při všech komplikacích konce dvacátého století) s vědomím, že se v současné době (počátek 70. let – pozn. J. P.) nutnost inovovat osnovy vysokoškolského studia (často od základů) prosazuje každých pět let. Musíme počítat i s tím, že se tato doba bude zkracovat. Z toho je jasné, kolikrát se lidská osoba bude muset za život adaptovat novým podmínkám, a jak je důležité, aby na to byla včas připravena a nezhroutila se.

Ze zásadních důvodů tedy nemůžeme vyšlechtit harmonickou osobnost, ani jednoznačně optimální osnovy jejího šlechtění.

Odlišnost dnešního pojetí edukace (odhlédneme-li od dobových ideologických konsekvencí zglajchšaltované koncepce praxe, což není v této chvíli naším tématem) lze vyjádřit formulací Eugena Finka: „Bildung ist die Fähigkeit zum Verstehen“, tedy utváření osobnosti cestou výchovy a vzdělání tak, aby byla schopna rozumět souvislostem a reflektovat toto porozumění.

Takové „schopnosti“ se nelze naučit jako „dovednosti“ nebo „kompetenci“. Schopnost rozumět předpokládá otevření horizontu smyslu, obzoru, na kterém jednotlivá jsoucna teprve ukazují, čím podstatně jsou. Na odhalování, ale i opětném zahalování kontextů našeho života, máme všichni podíl.

Jinou odlišností je okolnost, že vztahy mezi lidmi nejsou zprostředkovány jen předmětnou aktivitou (v rámci dělby práce a údělu), ale „odpovědností za druhého“, jiného, cizího a přece bližního. Motiv odpovědnosti souvisí s odpovědí na výzvu, již nám dává přesahující náš horizont („svět“), a to bez ohledu na to, jak tento lidský „život v distanci“ artikulujeme a pojmenováváme.

V tomto kontextu chápeme pedagogiku (včetně didaktiky) jako provázející profesi, jako péči o kulturu (v křesťanské tradici) či péči o duši, což je totéž v tradici antické. V obou případech jde o směřování k celistvosti osoby, k identitě osobní, identitě pospolitosti v nejširším slova smyslu. Tzv. formativní proces, techniky a metody na cestě ke svobodnému rozhodování osoby s porozuměním celkovým souvislostem, jsou důležitým prostředkem. Cílem je lidské porozumění ve všech sférách, v nichž se nám otevírá svět. To ovšem není především didaktické téma, pokud chápeme didaktiku jako „empirickou vědu“, a tedy metodologický základ pedagogiky.

Didaktika ve smyslu pojetí 17. století (u Komenského) je vlastně filosofickou antropologií.

Didaktika v dnešním pojetí není, podle mého mínění, svébytná věda, která má samostatný předmět, ale vysoce sofistikovaný instrument (tak jako např. laser v medicíně), vybudovaný ve spolupráci s řadou speciálních věd. Didaktika – to je ars, techné, dovednost, kterou lze empiricky zkoumat a zdokonalovat na různém obsahovém materiálu, není však samostatným východiskem pro teorii výchovy a vzdělání (Bildung ve smyslu utváření osoby, dosahování toho, abychom byli „v obraze“).

Lze souhlasit s tím, že didaktika jednotlivých oborů není „metodika“ v pojetí, které Kádner oprávněně kritizoval. Na druhé straně např. didaktiku dějepisu musí realizovat špičkový historik s velmi širokým odborným obzorem, který je schopen posoudit, co pro porozumění kořenům současnosti je klíčové. Ale nejen to. On musí umět předvídat, co bude důležité vědět, až budeme o něčem rozhodovat za 5 nebo 10 let, na co je třeba připravit v základech populaci, která bude vzdělávat mladou generaci ještě za 30 let (možná i déle, v souvislosti s pojetím důchodového věku v budoucnosti). Žádný „rámcový didaktický plán“ bez podstatné účasti špičkového odborníka v daném oboru (ve fyzice, biologii, chemii, matematice atd.) takový úkol, důležitý pro každého daňového poplatníka, nemůže splnit.

Role didaktika či pedagoga v širokém slova smyslu je při přípravě rámcových plánů zcela jiná. Jeho oborem je sledování proměn dětské populace a populace vůbec, proměn jejího obrazu světa, který jí otevírá nebo jindy uzavírá cestu k porozumění. Důležité je zkoumání nerovnoměrnosti vývoje dětí, hledání možných kompenzací a individuálních přístupů včetně sociálních předpokladů řešení. Nezbytné je sledování novinek v pojetí struktury inteligence, paměti, soustředění a jeho poruch a hledání instrumentů k programovému využití zvláštností a vyrovnání handicapů. S ohledem na roli drog v životě dětí a na proměnu samotného základu rodinného zázemí (střídání partnerů v generaci rodičů, nedostatek tradičních vzorců chování u dospělých, absence morálních pravidel soužití v rodině i v širším společenství) je nezbytné seznámit učitele s principy speciální pedagogiky, s některými základy psychologické diagnostiky i s principy terapie. Nejde samozřejmě o to, aby tuto specifickou odbornou praxi prováděli, ale aby si v pedagogických situacích věděli rady a uměli poradit, kde hledat pomoc a řešení.

To vše je ale jen jednou stránkou přípravy učitele. Jeho hlavním úkolem je otevřít žákům, studentům i klientům vhléd do oboru, který vyučují, a na to jim nestačí ani na základní škole vědomosti od vlastní maturity.

Rozšiřování obzoru učitelů v oboru musí jít tedy ruku v ruce s rozšířením obzoru učitele co do porozumění změnám ve vývojových trendech jedince i společnosti, a to v psychice, sociálním zakotvení, obrazu světa na základě reflexe aktuálně žité skutečnosti i mediálního zprostředkování. Jeho přípravu však nelze na tyto úkoly redukovat. Naopak! Z vlastní zkušenosti víme, že nejlepších pedagogických výsledků dosahoval učitel, zapálený pro svůj obor, který byl lidsky zralou osobností a imponoval natolik, že se mu jeho svěřenci chtěli podobat odborně i lidsky. Nesměl ovšem zklamat ani v jednom ohledu.